

Δρ Κώστας Κατσώνης
«Κοντέα εστί», Έκδοση Προσφυγικού Σωματείου «Η Κοντέα»,
Λευκωσία 2016 (28/4/17)

Η έκδοση βιβλίων από τα προσφυγικά μας σωματεία, με στόχο την καταγραφή της ιστορίας, της παράδοσης και του πολιτισμού των κατεχόμενων κοινοτήτων, είναι περισσότερο από ποτέ άλλοτε αναγκαία και επιβαλλόμενη, καθώς διανύουμε σήμερα την 43^η χρονιά της προσφυγιάς και της συνεχιζόμενης τουρκικής κατοχής. Κι αυτό, γιατί το καταλυτικό πέρασμα του χρόνου αμβλύνει, αναπόφευκτα, τη μνήμη, ιδιαίτερα ανάμεσα στη νέα γενιά, που καλείται, διατηρώντας ζωντανές τις μνήμες των κατεχομένων πατρογονικών μας εδαφών, να αναλάβει σταδιακά τα ηνία και να συνεχίσει τον ειρηνικό αγώνα της επανένωσης και της επιστροφής.

Αυτόν τον στόχο της διατήρησης της μνήμης της γενέθλιας γης πετυχαίνει το βιβλίο *Κοντέα εστί-Ιστορία, Παράδοση και Πολιτισμός της κατεχόμενης Κοντέας*, που εξέδωσε πρόσφατα το Προσφυγικό Σωματείο «Η Κοντέα» (Λευκωσία 2016). Πρόκειται για μια προσεγμένη και καλαίσθητη έκδοση 756 σελίδων, με σκληρόδετο εξώφυλλο και με πλούσιο φωτογραφικό υλικό, που διανθίζει τα κείμενα του βιβλίου. Παίρνοντας κανείς στα χέρια του το βιβλίο, σταματά στον τίτλο και στο περίτεχνο εξώφυλλο-οπισθόφυλλο που φιλοτέχνησε ο Χριστόφορος Λάρκος, το οποίο αναπαριστά τη γνωστή επιγραφή για την Κοντέα, που αναγράφεται σε μαρμάρινη πλάκα στην Έπαυλη Βικοντέα, που υπήρχε στην περιοχή από τα χρόνια της Φραγκοκρατίας και από την οποία δημιουργήθηκε σταδιακά το χωριό Κοντέα, σύμφωνα με σχετικές ιστορικές πληροφορίες και μαρτυρίες. Η επιγραφή αυτή, που χρονολογείται από το 1797, και από την οποία είναι παρμένος και ο τίτλος του βιβλίου, αποτελεί έναν ύμνο για την Κοντέα και τις φυσικές της ομορφιές.

Διαβάζουμε χαρακτηριστικά τα εξής στην επιγραφή, που καταγράφεται στο βιβλίο στην πρωτότυπη αρχαιοπρεπή γλώσσα στην οποία είναι γραμμένη και σε μετάφραση στην καθομιλούμενη δημοτική: *Την τερπνότητα της πλούσιας γόνιμης γης, /βλέπε θεατή, που είναι γεμάτη από πολλές ομορφιές, /τρέχει γλυκό νερό περισσότερο από αυλάκι/του*

*δροσερού λειβαδιού την πεδιάδα ποτίζει./Εδώ ευχάριστος εύκρατος
αέρας φυσά,/ευχαρίστηση δε σ'όλους ο χώρος σκορπά./Κοντέα εστί και
σωστά φημίζεται/γιατί ανθούν στους κήπους φυτά και δέντρα στα
δάση...*

Αυτήν την ομορφιά, τον πλούτο της γης και τις ομορφιές του φυσικού περιβάλλοντος, μαζί με την ιστορία, τις παραδόσεις και τον πολιτισμό της κατεχόμενης Κοντέας αναδεικνύει το βιβλίο «Κοντέα εστί», το οποίο αποτελείται από έξι κεφάλαια και ολοκληρώνεται με το Γενεαλογικό Δέντρο της κοινότητας, που καλύπτει τις τελευταίες 150 σελίδες του βιβλίου.

Πριν ενδιατρίψουμε όμως στις σελίδες του βιβλίου οφείλουμε να αποδώσουμε τα εύσημα στην Εκδοτική Επιτροπή, που εργάστηκε για περισσότερα από δέκα χρόνια για να μπορέσει να συλλέξει το υλικό, να το αξιολογήσει, να το ταξινομήσει και να προχωρήσει στην τελική έκδοση του βιβλίου. Ο αείμνηστος Γεώργιος Σορόκκος, ο Ανδρέας Σανταμάς, ο Ανδρέας Μ.Πατσιάς (σημερινός Πρόεδρος του Προσφυγικού Σωματείου «Η Κοντέα»), ο Πέτρος Αναστασίου, ο Νίκος Λάρκος και η Ευρυδίκη Ζαχαρίου-Ευθυμίου έχουν επιτελέσει πραγματικά ένα πολύμοχθο έργο για το οποίο είναι άξιοι θερμών συγχαρητηρίων. Στις πρώτες σελίδες του βιβλίου διαβάζουμε επίσης και τα ονόματα όσων έδωσαν κείμενα (που προαναφέρθηκαν από τον Πρόεδρο του Προσφυγικού Σωματείου Ανδρέα Πατσιά στον χαιρετισμό του) κείμενα για το βιβλίο έδωσαν οι Περικλής Ανδρέου, Χαράλαμπος Δημοσθένους (ο αείμνηστος λαϊκός ποιητής), ο Σωτήρης Ηλία, ο Δημήτρης Κόκκινος, ο Παναής Λαζαρή, ο Νίκος Λάρκος, ο Ανδρέας Μ.Πατσιάς, ο Ανδρέας Σανταμάς, η Κούλα Σανταμά-Κακούτση, ο Γεώργιος Σορόκκος και ο Θωμάς Συμεού.

Το βιβλίο προλογίζεται από το Προσφυγικό Σωματείο «Η Κοντέα», με ένα σύντομο κείμενο, από το οποίο μαθαίνουμε ότι η απόφαση για την έκδοσή του λήφθηκε στις 20 Απριλίου 1994, με βάση σχετικά πρακτικά του Σωματείου, δηλαδή πριν από 23 χρόνια, γεγονός που καταδεικνύει το επίμοχθο έργο που έχει επιτελεστεί, ως αποτέλεσμα μιας πολύχρονης και συστηματικής ερευνητικής προσπάθειας, που οδήγησε στο επίτευγμα της ιστορικής αυτής έκδοσης για την κατεχόμενη Κοντέα. Στη συνέχεια του βιβλίου διαβάζουμε το εισαγωγικό σημείωμα του επιμελητή της έκδοσης, όπου γίνεται αναφορά στα περιεχόμενα των έξι κεφαλαίων του βιβλίου και τονίζεται η σημασία της έκδοσης για

τους Κοντεάτες αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο μελετητή της παράδοσης και της ιστορίας του τόπου μας.

Ακολουθεί το πρώτο κεφάλαιο, που αναφέρεται στην Ιστορία και τη Γεωγραφία της Κοντέας, όπου ο αναγνώστης μαθαίνει σημαντικές πληροφορίες για τη γεωγραφική θέση της κοινότητας και για την ιστορική της διαδρομή μέσα στους αιώνες. Η Κοντέα, που τοποθετείται γεωγραφικά στην επαρχία Αμμοχώστου και ανήκει στην ομάδα των χωριών της κατεχόμενης πεδιάδας της Μεσαορίας-του γνωστού άλλοτε σιτοβολώνα της Κύπρου, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κάθε μελετητή της κυπριακής ιστορίας, ο οποίος μπορεί να αντλήσει μέσα από το βιβλίο σημαντικές πληροφορίες και αναφορές. Βρισκόμενη σε μια προνομιακή γεωγραφική θέση, που απέχει 25 χιλιόμετρα από την Αμμόχωστο, 19 από τη Λάρνακα και 35 από τη Λευκωσία, διέθετε πλούσια υπόγεια τρεχάμενα νερά, γεγονός που συνέτεινε στη δημιουργία πολλών περιβολιών με λεμονόδεντρα και οπωροφόρα δέντρα «τα οποία, όπως διαβάζουμε στο βιβλίο, «την άνοιξη, όταν ανθούσαν, άπλωναν το μεθυστικό τους άρωμα σε όλο το χωριό».

Όπως σημειώνεται στο βιβλίο, η συνολική έκταση που κάλυπταν τα λεμονόδεντρα έφτανε τα 115 εκτάρια, ενώ τα αμπέλια κάλυπταν το 1971 μια έκταση 37 εκταρίων. Καλλιεργούνταν επίσης λαχανικά, σιτηρά, όσπρια, κτηνοτροφικά φυτά κτλ. Όσον αφορά τον πληθυσμό της κοινότητας, με βάση συγκεκριμένες πηγές αναφοράς από τις απογραφές που γίνονταν κατά καιρούς, σημειώνεται ότι το 1881 η Κοντέα είχε 403 κατοίκους, οι οποίοι ανήλθαν το 1891 στους 501, για να ακολουθήσει μια σταδιακή αύξηση του πληθυσμού, που το 1946 περιλάμβανε 1228 κατοίκους (1209 Ελληνοκύπριους, 13 Τουρκοκύπριους και 6 άλλων εθνοτήτων) ενώ το 1973, έναν χρόνο πριν από τον βίαιο εκτοπισμό, οι κάτοικοι ανέρχονταν στους 1359, ενώ, όπως αναφέρεται, άλλοι τόσοι είχαν μεταναστεύσει στο εξωτερικό και σε άλλες πόλεις της Κύπρου.

Όσον αφορά την ονομασία της Κοντέας, στο υποκεφάλαιο «Πώς δημιουργήθηκε η Κοντέα», παρατίθενται σχετικές μαρτυρίες, με βάση τις οποίες το όνομα ανάγεται στην εποχή της Φραγκοκρατίας (12^{ος} -15^{ος} αιώνας), ενώ η επικρατέστερη εκδοχή είναι ότι οφείλεται στη γνωστή Έπαυλη που λεγόταν Βικοντέα, επειδή ανήκε σε κόντε, από τη γαλλική λέξη vicomte, που σημαίνει κατοικία κόμητα. Ο οικισμός αυτός, που δημιουργήθηκε από τους εργάτες που δούλευαν στην Έπαυλη, στα

χρόνια της Τουρκοκρατίας λεγόταν Κοντέζα για να μετεξελιχθεί σταδιακά και να επικρατήσει το όνομα Κοντέα. Είναι προφανές από τα πιο πάνω ότι η Κοντέα είναι οικισμός που άρχισε να δημιουργείται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, με βασικό πυρήνα στους εργαζόμενους στην Έπαυλη -τσιφλίκι, που ανήκε στη γνωστή οικογένεια των Λαπιέρ, η οποία είχε αγοράσει όλη τη γη από τους καλόγερους που έμεναν στο Μετόχι, που μετεξελίχθηκε σταδιακά στη γνωστή Έπαυλη. Φαίνεται επίσης ότι υπήρχε κοντά και παλαιότερο χωριό, με το όνομα «Κοντός», το οποίο καταστράφηκε και από το οποίο κατάγονταν αρκετοί κάτοικοι της Κοντέας. Αξίζει εδώ να αναφέρουμε ότι στο βιβλίο καταγράφονται αρκετές πηγές από τις οποίες αντλούνται οι ιστορικές πληροφορίες, όπως είναι: ο Νέαρχος Κληρίδης, ο Ι.Κ. Περισιάνης, ο περιηγής Γουίλλιαμ Τέρνερ, ο Γεώργιος Ι. Κηπιάδης και άλλοι. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά, σύμφωνα με την οποία « ο ευρωπαϊκός τρόπος ζωής και γενικά η συμπεριφορά των Φράγκων ιδιοκτητών του τσιφλικιού ήταν φυσικό να επηρεάσει και τους Κοντεάτες», με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη γυναίκα Κοντεάτισσα, που πρώτη από τις Κύπριες γυναίκες βγαίνει στο σανίδι και παίζει θέατρο και χορεύει ευρωπαϊκούς χορούς μαζί με τους άντρες, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, στο κεφάλαιο για τον πολιτισμό.

Στο υποκεφάλαιο για την Ιστορία της Κοντέας παρατίθενται επίσης διάφορες πληροφορίες μέσα από τις οποίες αναδεικνύεται η διαχρονική συμβολή της Κοντέας στους απελευθερωτικούς αγώνες του έθνους, από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, ίσαμε τις σύγχρονες πολεμικές περιπέτειες του ευρύτερου ελληνισμού και της μικρής μας πατρίδας Κύπρου, όπως είναι οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι, τα Οχτωβριανά του 1931, ο Απελευθερωτικός Αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-59, οι Διακοινοτικές Ταραχές του 1963-64, το Πραξικόπημα και η Τουρκική Εισβολή του 1974. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι στο βιβλίο καταγράφονται συγκεκριμένα ονόματα Κοντεατών που συμμετείχαν στην Ελληνική Επανάσταση του 1821, στον ατυχή πόλεμο του 1897, στους Βαλκανικούς Πολέμους, στα Οχτωβριανά και στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου με βάση όσα καταγράφει στη σχετική μελέτη του ο Καθηγητής Πέτρος Παπαπολυβίου, συμμετείχαν εθελοντικά πέραν των 20 Κοντεατών, που υπηρέτησαν στο Κυπριακό Σύνταγμα και στην Κυπριακή Εθελοντική Δύναμη.

Ιδιαίτερα συγκινητικό, σε σχέση με τη συμμετοχή της Κοντέας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι ένα γράμμα –μαρτυρία που έστειλε ένας Βρετανός στρατιώτης στον παπα-Αναστάση, πρόσφυγα στο Μενεού, το οποίο κατέληξε-μαζί με παλιές φωτογραφίες της κατεχόμενης Κοντέας, στον Ανδρέα Αναστάση, πρόσφυγα στη Λευκωσία, ο οποίος είχε συνδεθεί φιλικά με τον Άγγλο στρατιώτη στη διάρκεια του αντιφασιστικού πολέμου. Το γράμμα δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Χαραυγή», στις 12 Μαρτίου 1994, ενώ μερικές από τις φωτογραφίες δημοσιεύονται στο βιβλίο.

Γίνεται στη συνέχεια αναφορά στη συμμετοχή της Κοντέας στον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-59, με την καταγραφή συγκεκριμένων περιστατικών και μαρτυριών, ενώ καταγράφεται και η εθελοντική συμμετοχή των Κοντεατών, αριστερών και δεξιών, σε διάφορες ομάδες αντίστασης που συγκροτήθηκαν κατά τις διακοινοτικές ταραχές του 1963-64 και έλαβαν, αρκετοί από αυτούς, μέρος στις μάχες της Μανσούρας, τον Αύγουστο του 1964.

Το πραξικόπημα στην Κοντέα είναι το επόμενο κείμενο, στο οποίο καταγράφεται η εγκληματική και καταστροφική για τον τόπο δράση της ΕΟΚΑ Β΄ στη διάρκεια του πραξικοπήματος. Δίνονται διάφορες πληροφορίες και μαρτυρίες για τις συλλήψεις οχτώ Μακαριακών Κοντεατών-με καταγραφή των ονομάτων τους, οι οποίοι μεταφέρθηκαν από τους πραξικοπηματίες στη Λύση, όπου ανακρίθηκαν και κάποιοι βασανίστηκαν, για να αφεθούν τελικά ελεύθεροι τη νύχτα της Παρασκευής, 19 Ιουλίου, λίγες ώρες πριν από την έναρξη της τουρκικής εισβολής, το Σάββατο, 20 Ιουλίου 1974.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην Τουρκική Εισβολή, όπως τη βίωσαν οι Κοντεάτες, που εγκατέλειψαν την αγαπημένη τους γενέτειρα, στις 14 Αυγούστου 1974, κυνηγημένοι από τους Τούρκους εισβολείς, με φορτηγά, τρακτέρ, καρρότσες, ιδιωτικά αυτοκίνητα, ποδήλατα ή ακόμα και πεζοί, και κατέφυγαν στις Αγγλικές Βάσεις και στα Κοκκινοχώρια, προσωρινά όπως πίστευαν, εγκαταλείποντας τα σπτια και τις περιουσίες τους στις ορέξεις των ορδών του Αττίλα. Στο υποκεφάλαιο αυτό, ιδιαίτερα συγκινητική είναι η αναφορά που γίνεται στους πεσόντες και τους αγνοούμενους της Τουρκικής Εισβολής, για τους

οποίους παρατίθενται φωτογραφικό υλικό και το ιστορικό του θανάτου ή της εξαφάνισης του καθενός.

Για τους Κοντεάτες πεσόντες της τουρκικής εισβολής Σάββα Χαραλάμπους Ξενή, Αντώνη Χαραλάμπους Δημοσθένους και Θεόδωρο Αναστάση Κιατίπη, όπως και για τον αγνοούμενο Μιχάλη Κυριάκου Κοκκινόβουκκο, που έκαναν τη στρατιωτική τους θητεία ή ήταν έφεδροι, δημοσιεύονται ολοσέλιδες έγχρωμες φωτογραφίες που φιλοτέχνησε η Έβη Ανδρέα Πατσιά, ενώ καταγράφονται επίσης ο αγνοούμενος Παναγής Μηνά Κκελλέ-που ήταν το 1974 ηλικίας 52 χρόνων και χάθηκε στην περιοχή Δερύνειας, όπως και τέσσερα ηλικιωμένα άτομα που παρέμειναν στην Κοντέα λόγω ηλικίας ή ασθένειας και πέθαναν εκεί, κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες. Περιγράφεται επίσης η οδύσσεια δύο νέων Κοντεατών που συνελήφθηκαν αιχμάλωτοι και μεταφέρθηκαν στα Άδανα και στην Αμάσεια της Τουρκίας, για να αφεθούν ελεύθεροι με την ανταλλαγή αιχμαλώτων που έγινε τον Οκτώβριο του 1974 (πρόκειται για τον Ανδρέα Χριστοφόρου Λουκά και τον Αντώνη Χριστοφόρου Μαυρή). Στο βιβλίο δημοσιεύονται διάφορα κείμενα του αγνοούμενου Μιχαλάκη Κοκκινόβουκκου, που είχαν δημοσιευτεί στο περιοδικό του Γυμνασίου Λύσης το 1970.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, που είναι ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια του βιβλίου, με 160 συνολικά σελίδες, γίνεται εκτενής και αναλυτική αναφορά στην πολιτιστική παράδοση και δημιουργία της Κοντέας, για την οποία, αναμφίβολα, όλοι οι κάτοικοι δικαιούνται να νιώθουν περήφανοι. Το μικρό χωριό της Κοντέας με τους 1500 περίπου κατοίκους, στη μακρόχρονη ιστορική του πορεία έχει να επιδείξει μια πλούσια πολιτιστική παράδοση και δημιουργία, ενώ είναι γενέτειρα σημαντικών πνευματικών δημιουργών, που άφησαν τη σφραγίδα τους στα λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά δρώμενα του τόπου μας και γενικότερα στις επιστήμες, τα γράμματα και τον πολιτισμό. Το κεφάλαιο αρχίζει με την παιδεία, με ειδική αναφορά στο δημοτικό σχολείο της Κοντέας, τους πρώτους δασκάλους, τους μαθητές, τα σχολικά κτήρια, τον σχολικό κήπο, τις εκδηλώσεις και τους αθλητικούς αγώνες.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η αναφορά αυτή για την εκπαίδευση γίνεται βασικά μέσα από ένα πλούσιο φωτογραφικό υλικό, το οποίο καλύπτει τις 65 από τις 70 σελίδες που αφιερώνονται στην εκπαίδευση. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι δημοσιεύονται συνολικά 53 παλαιές ασπρόμαυρες φωτογραφίες σχολικών τάξεων, με τα παιδιά και τους δασκάλους, κάτω από τις οποίες αναγράφονται με τη σειρά όλα τα ονόματα των μαθητών και των δασκάλων. Κι αυτό είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό αλλά και δηλωτικό της σοβαρής και επίπονης δουλειάς που έχει γίνει από τη συγγραφική ομάδα, η οποία δεν φείστηκε χρόνου και μόχθου, ώστε να δώσει όσο το δυνατό πιο ολοκληρωμένα και χωρίς παραλείψεις, τα στοιχεία των ατόμων που εμφανίζονται σε κάθε φωτογραφία, έστω και αν οι φωτογραφίες στις οποίες αναφερόμαστε ανάγονται στα 1922 και μετέπειτα, στη δεκαετία του '30, του '40 του '50 και του '60 και φτάνουν ίσαμε τη δεκαετία του '70, με την τελευταία φωτογραφία να αναφέρεται στη σχολική χρονιά 1972-73, προτελευταία χρονιά λειτουργίας του σχολείου, που από το 1974 είναι κατεχόμενο. Εκτός από τις σχολικές τάξεις δημοσιεύονται και φωτογραφίες από αθλητικούς αγώνες και μαθητικές παρελάσεις, ενώ βλέπουμε και φωτογραφίες μαθητικών αθλητικών ομάδων και διπλώματα που απονέμονταν στους αγώνες.

Μια σημαντική πτυχή του κεφαλαίου για τον πολιτισμό είναι, χωρίς αμφιβολία, η αναφορά στις πνευματικές φυσιογνωμίες της Κοντέας, που λάμπρυναν με την παρουσία, τη δράση και την προσφορά τους την καθημερινή ζωή της κοινότητας και του τόπου γενικότερα. Η αναφορά αυτή αρχίζει με τον Παπα-Κωνσταντή (1840-1922), ο οποίος υπήρξε μια εξέχουσα φυσιογνωμία στον χώρο της εκκλησίας και της πνευματικής ζωής, ενώ είχε ανάμιξη και στο περίφημο εκκλησιαστικό ζήτημα που ταλάνισε την Κύπρο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Πρόκειται για το ζήτημα της εκλογής Αρχιεπισκόπου, με τον Κυρηναίος Κύριλλο και τον Κιτίου Κύριλλο ή Κυριλλάτσο να διεκδικούν τον αρχιεπισκοπικό θρόνο και με τον λαό να διχάζεται και να δημιουργούνται ακραίες καταστάσεις, φαιδρές εν πολλοίς αλλά και εξευτελιστικές για την εκκλησία και για τον τόπο. Στην αναφορά για τον Παπα-Κωνσταντή παρατίθενται λεπτομέρειες και περιστατικά από τη ζωή και τη δράση του, που αναδεικνύονται μέγεθος της προσωπικότητάς του.

Ακολουθεί αναφορά σε άλλες 24 προσωπικότητες, 19 άντρες και 5 γυναίκες, με σημαντικό έργο, σε διάφορους τομείς πνευματικής δράσης και προσφοράς.

Αναφέρουμε χαρακτηριστικά τον Θεοχάρη Χωματένο (1868-1920), που ήταν μουχτάρης και ποιητής και τον γιο του, Αντώνη Θ. Χωματένο (1890-1948), ο οποίος ήταν, όπως διαβάζουμε, «η προσωποποίηση της μόρφωσης». Τα πνευματικά του χαρίσματα, όπως είχε αναφέρει ο αείμνηστος Κωνσταντίνος Σπυριδάκης που διετέλεσε γυμνασιάρχης και Υπουργός Παιδείας, τον κατέστησαν τον πλέον μορφωμένο Κύπριο που δεν φοίτησε σε άλλο σχολείο, εκτός του δημοτικού. Διέθετε, όπως μαθαίνουμε στο βιβλίο, πλούσια βιβλιοθήκη, την οποία εμπλούτιζε διαρκώς, «αγοράζοντας κάθε εκλεκτή έκδοση», ενώ ήταν κινητή εγκυκλοπαίδεια και δεινός συζητητής, στον οποίο κατέφευγαν όλοι για να λύσουν απορίες και να αναζητήσουν διάφορες πληροφορίες. Όπως διαβάζουμε στο βιβλίο, ο εγγονός του Αντώνη Χωματένου Παύλος Παρασκευάς, Διευθυντής σήμερα των Πολιτιστικών Υπηρεσιών, «κατέγραψε πέραν των δέκα χιλιάδων τόμων βιβλίων μέχρι το 1974, και αυτά δεν ήταν ούτε τα μισά», που χάθηκαν όμως όλα μετά την τουρκική εισβολή. Χάθηκε μια ιστορικής σημασίας βιβλιοθήκη», σημειώνεται στο βιβλίο. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στον Αντώνη Χρίστου –Βιολάρη (τον Κουφαντωνή με το βιολί, όπως τον γνώριζαν και τον έλεγαν οι χωριανοί), ο οποίος πρωτοστατούσε στα πολιτιστικά δρώμενα του χωριού μαζί με τον ξάδερφό του τον Αντώνη Θ.Χωματένο, και ιδιαίτερα στις θεατρικές παραστάσεις, τις οποίες σκηνοθετούσε.

Μια ξεχωριστή φυσιογνωμία της Κοντέας, με παγκύπρια και πανελλήνια εμβέλεια, είναι ο Τεύκρος Ανθίας, ο Κοντεάτης ποιητής, που γεννήθηκε το 1903 και έφυγε από τη ζωή, προδομένος από την καρδιά του, στο Λονδίνο τον Νοέμβριο του 1968, χρονιά από την οποία συμπληρώνονται 50 χρόνια, τον επόμενο χρόνο, 2018. Για τον Τεύκρο Ανθία, που είναι πραγματικά για την Κοντέα ένα από τα πιο εκλεκτά τέκνα της, αφιερώνονται αρκετές σελίδες, με πλούσιο φωτογραφικό υλικό και με λεπτομερή αναφορά σε όλες τις φάσεις της ζωής του και της ποιητικής του δημιουργίας. Η αναφορά αυτή αρχίζει με τις δυσκολίες των παιδικών του χρόνων και με τις ποιητάρικες φυλλάδες

που έγραφε τότε, με το αστείρευτο ταλέντο του, στην ηλικία των 12-14 χρόνων και τις πωλούσε στη Λάρνακα, ντυμένος βρακάς, μιμούμενους τους άλλους γνωστούς ποιητάρηδες της εποχής, για να βοηθήσει τη δυσπραγούσα οικογένειά του. *Αντρέας Παύλου ελέγουμουν και νυν Τεύκρος Ανθίας/ποιηταρούδιν νησικόν-παιδί της αλητείας*, γράφει στο ποίημα του «Το νέο ποιητάρικο», με το οποίο κλείνει την έκδοση των Ποιητικών του Απάντων, που έγινε στο Λονδίνο το 1962.

Στη συνέχεια διαβάζουμε στο βιβλίο για τις σπουδές του Ανθία στο Εμπορικό Λύκειο της Λάρνακας και στο Ιεροδιδασκαλείο, για την έκδοση της πρώτης του ποιητικής συλλογής «Λουλούδια Αγάπης» το 1922 στη Λάρνακα, τον διορισμό του για δυο χρόνια ως δασκάλου στη Χοιροκοιτία, τη μετάβασή του στην Αθήνα και την έκδοση της ποιητικής συλλογής «Τα σφυρίγματα του Αλήτη», που τον καθιέρωσε και τον καταξίωσε ως ποιητή σε πανελλαδικό επίπεδο, την επιστροφή του στην Κύπρο, τη σύλληψή του στα Οκτωβριανά και την εξορία του στο χωριό Ανδρολύκου και όλη την κατοπινή του δράση ως στελέχους του ΑΚΕΛ, τη μετανάστευσή του στην Αγγλία, τη σύλληψη και τη φυλάκισή του από τους Άγγλους το 1955, μαζί με άλλα 144 στελέχη του ΑΚΕΛ, ενώ καταγράφεται και όλο το ποιητικό του έργο, με χρονολογική σειρά και γίνεται επίσης αναφορά στις εκδηλώσεις που οργανώθηκαν κατά καιρούς από τους Κοντεάτες και άλλους φορείς για να τιμηθεί ο Τεύκρος Ανθίας.

Διαβάζουμε ακόμα στο κεφάλαιο αυτό σύντομες αναφορές για το έργο των γιατρών της Κοντέας Χαράλαμπου Δημητρίου και Ζαχαρία Κώστα, ενώ ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στον μεγάλο λαϊκό ποιητή της Κοντέας και της Κύπρου Χαράλαμπο Δημοσθένους. Η αναφορά στους πνευματικούς ανθρώπους της Κοντέας ολοκληρώνεται με κείμενα για τους αείμνηστους Γεώργιο Σορόκκο και Λάρκο Λάρκου- ιδρυτή της Χορωδίας «Η παλιά παρέα» (με συνιδρυτή τον Ανδρέα Σανταμά), και με αναφορές σε νεότερους δημιουργούς, όπως είναι ο διακεκριμένος χαρακτήρας Χαμπής Τσαγκάρης, ο εκπαιδευτικός Νίκος Χατζηνικόλας, οι ηθοποιοί Λένια Σορόκκου και Χριστιάνα Λάρκου, οι λογοτέχνες – συγγραφείς Θωμάς Συμεού, Μάρω Κουσιάππα και Χαμπής Κιατίπης, οι ζωγράφοι Θεόδωρος Ξενίδης (Τεό Ξένος), Μαργαρίτα Τσαγγάρη (λαϊκή

ζωγράφος) και Ήβη Πατσιά (αγιογράφος και ζωγράφος), οι καταξιωμένοι μουσικοί Στέλιος Τσιόλας και Παναγιώτης Λάρκου και ο δραστήριος απόδημος Γιώργος Νικολάου. Φωτογραφίες από τη δράση και το έργο των καλλιτεχνών που αναφέρονται πιο πάνω παρατίθενται στο τέλος του κεφαλαίου για τον πολιτισμό, το οποίο ολοκληρώνεται με μια συνοπτική αναφορά στην «Ιστορία του Θεάτρου στην Κοντέα».

Εντυπωσιάζει πραγματικά η θεατρική ιστορία της Κοντέας, οι αρχές της οποίας ανάγονται στα 1920, όταν ιδρύεται το πρώτο σωματείο με το όνομα «Αναγνωστήριο», για να το διαδεχθεί στη συνέχεια το 1929 το σωματείο ΟΜΟΝΟΙΑ, με ιδρυτές τον Αντώνη Χωματένο και τον δραστήριο δάσκαλο Ιωάννη Γαλατόπουλο, όπως διαβάζουμε στο βιβλίο. Πρωταγωνιστής και στη θεατρική δράση της Κοντέας, όπως και σε κάθε πολιτιστική της δραστηριότητα, είναι αυτή την εποχή ο Αντώνης Θ. Χωματένος, ένας εμπνευσμένος πρωτοπόρος του πολιτισμού, ο οποίος έθεσε τις βάσεις για να γίνει η Κοντέα ένα σημαντικό κέντρο πολιτιστικής δράσης, που όμοιό του δεν υπάρχει πουθενά στην Κύπρο σ'αυτά τα πέτρινα χρόνια του μεσοπολέμου και της αποικιοκρατίας, όπου η μιζέρια, η τοκογλυφία και η εκμετάλλευση κατατράχουν τους απλούς Κύπριους, που δεν έχουν την πολυτέλεια να ασχοληθούν με οτιδήποτε άλλο εκτός από το μεροκάματο της επιβίωσης. Και όμως, μέσα σε αυτές τις δύσκολες και αντιπνευματικές συνθήκες η μικρή Κοντέα παράγει πολιτισμό! Για του λόγου το αληθές, ιδού τι αναφέρει για τον Χωματένο το βιβλίο στο υποκεφάλαιο για την ιστορία του θέατρου στην Κοντέα: «Ο Αντώνης Χωματένος είχε την ατυχία να αρρωστήσει και να πάει στην Ελλάδα για θεραπεία. Στην Κοντέα επιστρέφει με όλα εκείνα τα εφόδια για να κάμει την Κοντέα κέντρο πολιτισμού της περιοχής».

Έτσι λοιπόν έχουμε στη δεκαετία του 1920 εννιά θεατρικές παραστάσεις στην Κοντέα, που καταγράφονται με λεπτομέρεια στο βιβλίο:Κουτσιούκ Μεχμέτ, Μάρκος Μπότσαρης, Κυρά Φροσύνη, Πάυλος Μελάς, Ρήγας Φεραίος, Φλόγες στη Σμύρνη, Έξοδος του Μεσολογγίου, Κύπρος και Ναΐτες, Μάρτυρες και εκδικητές κ.ά. Το θέατρο, διαβάζουμε στο βιβλίο είναι ένας τομέας στον οποίο διέπρεψαν οι Κοντεάτες. Κάθε χρόνο ανέβαζαν μέχρι δύο μέχρι και τρία

έργα, το ένα απαραίτητα στις 10 Φεβρουαρίου, ημέρα της πανηγυρικής γιορτής του Αγίου Χαραλάμπους (πολιούχου αγίου της κοινότητας). Το πρώτο έργο ανεβαίνει το 1920 με την ονομασία «Κουτσιούκ Μεχμέτ», με πρωταγωνιστή σε όλα τα κεφάλαια τον Αντώνη Χωματένο και βοηθό του τον βιολάρη Αντώνη Χρήστου.» Αυτή η πλούσια και πρωτοποριακή θεατρική δράση των Κοντεατων ανακόπτεται στη διάρκεια της Παλμεροκρατίας, για να συνεχιστεί δειλά δειλά μετά το 1934, με τον Γεωργικό Σύλλογο «Τριπτόλεμος».

Ανεβάζονται σαιξπηρικά έργα, ενώ το 1938, στο Δημοτικό Σχολείο οι μαθητές ανεβάζουν το παιδικό θεατρικό του Τεύκρου Ανθία «Ο Γιόκας μου», που γίνεται αφορμή από το 1941 και μετά να συμμετέχουν και γυναίκες ηθοποιοί στις παραστάσεις. Όπως διαβάζουμε στο βιβλίο, το τελευταίο θεατρικό έργο που ανεβάστηκε με μόνο άντρες ηθοποιούς (που υποδύονταν και αντρικούς ρόλους) είναι το εμβληματικό έργο του Παύλου Λιασίδα « Η αγάπη νικητής», που πρωτοανεβάστηκε το 1939, με τον Χωματένο πρωταγωνιστή, παράσταση για την οποία μετά από πολλά χρόνια ο Παύλος Λιασίδης έλεγε: «Σαν τους Κοντεάτες εν έσει».

Η θεατρική δράση συνεχίστηκε ακόμα πιο συστηματικά μετά το 1940, με τον Μορφωτικό Σύλλογο ΟΜΟΝΟΙΑ, με το θέατρο και τον караγκιόζη, όπως σημειώνεται στο βιβλίο, να είναι η μόνη ψυχαγωγία των Κοντεατών αυτή την εποχή. Η εμφάνιση του κινηματογράφου επηρεάζει κάπως το θέατρο, που συνεχίζει όμως στην Κοντέα να ανθεί με σημαντικές παραστάσεις μέχρι και το 1974, από τις οποίες διανθίζεται το βιβλίο με πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Αυτή η παράδοση συνεχίζεται και σήμερα, στην προσφυγιά, με τον Θεατρικό Όμιλο Κοντεατών «Τέρψις», που θεωρείται σήμερα στη Λάρνακα από τις πιο δραστήριες και πολυβραβευμένες ερασιτεχνικές θεατρικές ομάδες.

Αγαπητοί φίλοι και φίλες,

Η διαδρομή στο εξαιρετο και πλούσιο σε περιεχόμενο βιβλίο της Κοντέας συνεχίζεται με το τρίτο κεφάλαιο που αφιερώνεται στα σωματεία και τους συλλόγους της Κοντέας, με ειδική αναφορά στο Αγνωστήριο «ΟΜΟΝΟΙΑ», τον Αθλητικό Σύλλογο ΟΜΟΝΟΙΑ και τον

Γεωργικό Σύλλογο «Τριπτόλεμο», τις Λαϊκές Οργανώσεις, την ΠΕΚ και την ΟΧΕΝ, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφορά στην Ιστορία του Αριστερού κινήματος, στη δράση των ποδοσφαιρικών σωματείων της Κοντέας και στο Συνεργατικό Κίνημα, που αρχίζει τη δράση του στην Κοντέα από το 1939-40, με το Συνεργατικό Παντοπωλείο και τη ΣΠΕ Κοντέας, που συνεχίζει τη δράση της μέχρι τις μέρες μας. Στο κείμενο αυτό αναδεικνύεται η μεγάλη προσφορά του Συνεργατισμού στους αγρότες και σε όλους τους κατοίκους στα δύσκολα εκείνα χρόνια, ενώ παρατίθενται και σχετικά έγγραφα και γίνεται αναφορά σε όλους όσους διετέλεσαν Γραμματείς και Επίτροποι.

Στο τέταρτο κεφάλαιο του βιβλίου, που έχει τον ενδεικτικό τίτλο «Λαογραφικά», δίνονται τα τοπωνύμια της Κοντέας, ενώ ειδική αναφορά γίνεται στην εκκλησία της κοινότητας, τον Άγιο Χαράλαμπο που έχει μια μακρά ιστορία, και έχει πρόσφατα συντηρηθεί και ανακαινιστεί, με αποτέλεσμα να γίνονται πια τακτικές λειτουργίες στην Κοντέα, στη γιορτή του αγίου (10 φεβρουαρίου) και με άλλες ευκαιρίες. Γίνεται στη συνέχεια αναφορά στον Άγιο Μάμα, στο Κοιμητήριο της Κοντέας, στους ιερείς και τους ιεροψάλτες του Αγίου Χαράλαμπου, ενώ καταγράφονται στη συνέχεια και όλοι όσοι διετέλεσαν μουχτάρηδες και κοινοτάρχες της Κοντέας, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι και σήμερα στην προσφυγιά.

Μια ευχάριστη ανάπαυλα στην παράθεση ιστορικών και άλλων στοιχείων για την Κοντέα και την κοινοτική ζωή αποτελεί, στο κεφάλαιο αυτό, η παράθεση ιστοριών και λαϊκών παραμυθιών της Κοντέας. Καταγράφονται συνολικά οχτώ ιστορίες και πέντε παραμύθια που μας ταξιδεύουν σε άλλες εποχές. Το Κεφάλαιο αυτό ολοκληρώνεται με τα ήθη και τα έθιμα της Κοντέας, που δίνονται πολύ παραστατικά και με αρκετή λεπτομέρεια, διανθισμένα από πλούσιο φωτογραφικό υλικό, ενώ γίνεται αναφορά και στις εθνικές επετείους όπως γιορτάζονταν στην Κοντέα, και το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τα επίθετα-παρατσούκλια των Κοντεατών, πού είναι επίσης μια ενδιαφέρουσα αναφορά.

Πολύ πλούσιο και ενημερωτικό είναι επίσης το πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου, που αναφέρεται στα επαγγέλματα και τις τέχνες, ενώ

περιλαμβάνει στο τέλος και μια αναφορά στους απόδημους Κοντεάτες. Η κτηνοτροφία, οι γεωργικές ασχολίες, η αμπελοκαλλιέργεια, οι πατατοφυτείες και οι περβολάρηδες, η αγγειοπλαστική, η καλαθοπλεκτική και η υφαντική, οι ακριάρηδες (αυτοί που μάζευαν την ακρίδα), οι βιολάρηδες, οι ηλεκτρολόγοι, οι θεριστές, οι κασάπηδες (κρεοπώλες), η οι καφετζήδες και οι μπακάληδες, οι κκιρατζήδες (μεταφορείς), οι κωμοδρόμοι, οι λακκοτρύπες, οι μηχανικοί, οι οικοδόμοι, παρπέρηδες, τσαγκάρηδες και ακόμα οι καρραγκιοζοπαίχτες και άλλοι επαγγελματίες που έχουν εκλείψει σήμερα έχουν την τιμητική τους στο κεφάλαιο αυτό, όπου γίνεται αναφορά σε πάνω από 30 επαγγέλματα, με αναφορά ονομάτων και άλλων λεπτομερειών που ζωντανεύουν παλιές νοσταλγικές εποχές στην Κοντέα πριν από την τραγωδία της προσφυγιάς.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται επίσης αναφορά στο Γεωργικό Φυτώριο και στα κοινοτικά δάση της Κοντέας, ενώ το κεφάλαιο αυτό ολοκληρώνεται με την αναφορά στους απόδημους Κοντεάτες, που βρίσκονται οι περισσότεροι στην Αγγλία, αλλά και στην Αμερική, την Αυστραλία, τον Καναδά και τη μακρινή Αφρική. Δίνονται επίσης στοιχεία για τη δράση του Συνδέσμου Κοντεατών Αγγλίας, με αναφορά και φωτογραφικό υλικό από διάφορες εκδηλώσεις των αποδήμων της Κοντέας. Ο αναγνώστης του βιβλίου έχει επίσης την ευκαιρία να ταξιδέψει στον κόσμο της Κοντέας, σε παλαιότερες εποχές με ένα φωτογραφικό λεύκωμα 50 σελίδων, που παρατίθεται στο τέλος του πέμπτου κεφαλαίου, με τίτλο : Φωτογραφίες από της ζωή και τους ανθρώπους της Κοντέας. Ασπρόμαυρες και έγχρωμες φωτογραφίες, με επεξηγηματικές λεζάνες ταξιδεύουν τη μνήμη στο παρελθόν μέσα από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων της Κοντέας.

Τα έξι κεφάλαια του βιβλίου, που αναφέρονται στην ιστορία, την παράδοση και τον πολιτισμό της Κοντέας ολοκληρώνονται με το έκτο κεφάλαιο, στο οποίο παρατίθεται με λεπτομέρειες και με πλούσιο φωτογραφικό υλικό η δράση του Προσφυγικού Σωματείου «Η Κοντέα», που ιδρύθηκε το 1990 και συνεχίζει ίσαμε σήμερα την πλούσια δράση του στην προσφυγιά, διοργανώνοντας διάφορες εκδηλώσεις, όπως είναι οι καθιερωμένες μνήμης της Κοντέας και οι εκδηλώσεις που

σχετίζονται με τον άγιο Χαράλαμπο, τα προσκυνήματα και τα συναπαντήματα των Κοντεατών, ο ετήσιος χορός του σταφυλιού και διάφορες τιμητικές εκδηλώσεις για εκλεκτά τέκνα της Κοντέας κτλ. Ακολουθεί αναφορά στον Όμιλο Κληρονομιάς της Κοντέας, που επιτελεί σημαντικό έργο στην προσπάθεια διάσωσης και συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κοντέας, αρχής γενομένης με τη συντήρηση της Εκκλησίας του Αγίου Χαραλάμπους, που αναστηλώθηκε και δέχτηκε ξανά τους Κοντεάτες 40 χρόνια μετά, στις 9 Φεβρουαρίου 2014. Γίνεται εκτενής αναφορά στη δράση του Ομίλου, πάντοτε σε συνεργασία με το Κοινοτικό Συμβούλιο και το Προσφυγικό Σωματείο «Η Κοντέα», που είχε ως αποτέλεσμα επίσης την δημιουργία του Πάρκου ειρήνης των χαρουπιών στην κατεχόμενη Κοντέα και στη συντήρηση των Ηλιακών της Εκκλησίας του Αγίου Χαραλάμπους.

Τέλος, παρατίθεται και η πλούσια δράση του Κοινοτικού Συμβουλίου Κοντέας, του οποίου προΐσταται από το 2007 ο Χαράλαμπος Κρασιάς. Καταγράφονται οι κυριότερες δράσεις του Συμβουλίου, το οποίο πραγματικά επιτελεί αξιοθαύμαστο έργο, ιδιαίτερα στον τομέα του Πολιτισμού, με το Σπίτι της Κοντέας να αποτελεί σήμερα για τη Λάρνακα μια όαση πολιτιστικής δράσης, μέσα από τον οποία αναδεικνύεται η παράδοση και η σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία των Κοντεατών, ενώ με τον Θεατρικό Όμιλο Κοντεατών και Φίλων «Τέρψις», που λειτουργεί από το 2008 δίνει το στίγμα του στα θεατρικά δρώμενα της πόλης μας, καθιερώνοντας μάλιστα από το 2012 και το ετήσιο Παγκύπριο Χειμερινό Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου.

Το κεφάλαιο αυτό κλείνει με μια αναφορά στην Εκκλησιαστική Επιτροπή του Αγίου Χαραλάμπους, ενώ το βιβλίο ολοκληρώνεται με το γενεαλογικό δέντρο των Κοντεατών, που παρατίθεται ως παράρτημα στο τέλος του βιβλίου και αποτελεί το αποτέλεσμα μακράς και πολύχρονης έρευνας των συγγραφέων. Στο Γενεαλογικό Δέντρο διαβάζουμε σημαντικές πληροφορίες για όλες σχεδόν τις οικογένειες των κατοίκων της Κοντέας, που φωτίζουν άγνωστες πτυχές της κοινωνικής ζωής της κοινότητας και βοηθούν τους κατοίκους να αυτοπροσδιοριστούν, γνωρίζοντας και ανακαλύπτοντας τις απαρχές της καταγωγής τους. Πρόκειται για ένα κεφάλαιο που καλύπτει τις

τελευταίες 140 σελίδες του βιβλίου και αποτελεί ένα πραγματικό επίτευγμα της συγγραφικής ομάδας, όπως επίτευγμα είναι και η συγγραφή και η έκδοση αυτού του βιβλίου. Αξίζουν για τούτο θερμά συγχαρητήρια στον Πρόεδρο του Προσφυγικού Σωματείου « Η Κοντέα» Ανδρέα Πατσιά και σε όλα τα μέλη της συγγραφικής ομάδας, αλλά και σε όλους τους Κοντεάτες που στήριξαν με οποιοδήποτε τρόπο αυτήν την προσπάθεια.

Πρόκειται για μια ιδιαίτερα αξιόλογη έκδοση με πλούσιο υλικό και σημαντικές πληροφορίες για την ιστορία, τον πολιτισμό και την κοινωνική ζωή της Κοντέας για τα χρόνια που προηγήθηκαν της τουρκικής εισβολής του 1974, αλλά και για τη δραστηριοποίηση των Κοντεατών στα 43 πικρά και δύσκολα χρόνια της προσφυγιάς. Το βιβλίο αυτό είναι, χωρίς αμφιβολία, μια σημαντική έκδοση, που μπορεί να αποτελέσει μια μοναδική πηγή πληροφόρησης και αναφοράς για όλους τους Κοντεάτες, αλλά και για κάθε άλλο ενδιαφερόμενο μελετητή της κυπριακής παραδοσιακής ζωής και της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, ενώ αποτελεί και μια σημαντική κατάθεση στη βιβλιογραφία των κατεχόμενων κοινοτήτων του τόπου μας.